

nyelvű lakossággal. A formailag átadó nyelvként szóba jöhető szláv nyelvek közül a szótörténet elsősorban az ukrán, másodsorban a lengyel nyelvből való átvételt támogatja, a cseh és a szlovák átadó nyelvi szerepe mellett nem szólnak érvek, a szakirodalomban felmerült orosz eredeztetés annak ellenére sem valószínű, hogy a galíciai hadszíntéren az oroszok ellen folyt a háború. Ez érthető is: a fosztogatások nem azok emlékezetében hagytak mélyebb nyomot, akik „elzabrálták” a civil lakosság javait, hanem azokéban, akikről elvették azokat.

Hivatkozott irodalom

- CSEFKŐ GYULA 1921. A háborús katona-nyelvből. *Magyar Nyelv* 17: 167–172.
- DESEŐ LAJOS 1931. *A m. kir. szatmári 12. honvéd gyalog ezred, valamint menet- és népfelkelő ezredeinek története*. Dunántúl, Budapest.
- ÉKsz.² = *Magyar értelmező kéziszótár*. Főszerk. Pusztai Ferenc. 2., átdolgozott kiadás. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2003.
- EWUng. = *Etymologisches Wörterbuch des Ungarischen* 1–3. Hrsg. BENKŐ, LORÁND. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1993–1997.
- KISS LAJOS 1968. Дальнейшие задачи изучения славянских заимствований в венгерском языке. *Studia Slavica Hung.* 14: 253–257.
- KNIEZSA ISTVÁN 1942. Magyar–szláv nyelvi érintkezések. In: SZEKFŰ GYULA szerk., *A magyarság és a szlávok*. Magyarságtudományi Intézet – Franklin Társulat, Budapest. 168–188.
- NKRJa = *Национальный корпус русского языка*. <http://www.ruscorpora.ru> (2017. 03. 17.)
- NYOMÁRKAY ISTVÁN 2013. *Szláv szomszédaink*. Pont könyvek 5. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- TESz. = *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára* 1–3. Főszerk. BENKŐ LORÁND. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1967–1976.

ZOLTÁN ANDRÁS

Eötvös Loránd Tudományegyetem

SZEMLE

Fazakas Emese, *A magyar igekötőrendszer változása a 15. századtól napjainkig hét térvizony szemantikai struktúrájának alapján*

Egyetemi Műhely Kiadó – Bolyai Társaság, Kolozsvár, 2015. 407 lap

A hosszú című kötet szerzőjét kettős cél vezérelte munkája megírásában: egyfelől arra kereste a választ, hogy „milyen körülmények határozzák meg az igekötők és az igék kapcsolódását”, másfelől azt kívánta feltárni, hogy „miért váltották fel bizonyos igék igekötőjüket a magyar nyelv története során ugyanabban az összefüggésben, miközben az új igekötős ige használati köre megegyezik a régivel” (7). A munka szerves folytatása, összegzése FAZAKAS EMESE hasonló tematikájú írásainak (többek között FAZAKAS 2007, 2014), így – stílusosan a kognitív nyelvésztől kölcsönözve a képet –, kijelenthetjük, hogy továbbhaladt az általa megkezdett úton-ösvényen. Kutatási módszerét eddigi nyelvtörténeti tapasztalataira és szellemi környezetének inspirációira támaszkodva alakította ki,

vagyis ötvözte a történeti szempontot a Kolozsvári Kognitív Iskola tanításaival (ő maga kisbetűvel írja a műhely nevét, de úgy vélem, jelentőségének köszönhetően kiérdemelte a tulajdonnévvé válást). Az összegyűjtött anyag időben felöleli a 15. századtól a 20. századig terjedő időszakot, de a hangsúly a 19. századig tartó periódusra helyeződik, ami azért nem kifogásolható, mert az utóbbi másfél évszázad nyelvi példái könnyebben hozzáférhetők. Forrásai az Erdélyi magyar szótörténeti tár, a Nyelvtörténeti szótár, valamint 15–16. századi kódexek voltak, a közelmúlt adatait pedig a Magyar nyelv értelmező szótára (1959–1962), a Magyar értelmező kéziszótár (2003) igeikötőinek egy része adta. A könyv három, a tartalmából adódóan eltérő terjedelmű részből áll. Az első (a számozás szerinti II.) a feldolgozás elméleti alapjait mutatja be, a következő 350 oldalt is meghaladó III. fejezet a kiválasztott térvizonyokhoz köthető igeikötőket dolgozza fel az alábbi sorrendben: 1. BENT és KINT; 2. EL, MEG, VISSZA; 3. ÁT, KERESZTÜL; 4. ÖSSZE és SZÉT; 5. RAJTA viszony szemantikai struktúrája. A kötetet tízoldalnyi összegző, az elemzett viszonyok érintkezésével foglalkozó fejtegetés zárja. Az egyes fejezetek hasonlóképpen épülnek fel: a történeti adatokat rövid általános bevezetők előzik meg, az elkülönített korpuszokat, szemantikai alcsoportokat szintén magyarázatok kötik össze. Zárásképpen – a második célkitűzését teljesítendő – következtetéseket von le a szerző arra vonatkozóan, hogy az igeikötők nyomon követett cseréit (*megépit – felépit – kiépit; megkever – összekever* stb.) milyen szemléletmódbeli változások magyarázzák.

Az impozáns méretű anyagot kognitív elméleti keretben értelmezi. Az igeikötők irányjelentésükből, a térvizonyokkal való szoros kapcsolódásukból adódóan szinte szükségszerűen vonzották a kognitív megközelítést a külföldi (RUDZK–OSTYN 1985; JANDA 1988; DIVJAK–KOCHANSKA 2007; VIIMARANTA 2014; DEWELL 2015 stb.) és az itthoni dolgozatokban egyaránt. A 90-es évek végétől több kognitív ihletésű szakdolgozat is született Kolozsvárott a Babeş-Bolyai Egyetemen, előbb SZILÁGYI N. SÁNDOR, majd FAZAKAS vezetésével is. Ezek közül a taglalt igeikötőkről szólók alapul szolgáltak a jelen könyvhöz. SZILI KATALIN néhány év eltolódással az általa vizsgált igeikötők jelentésváltozásainak funkcionális leírásában a kognitív metaforaelméletére támaszkodott (2003, 2005a, 2005b, 2007, 2009), TOLCSVAI NAGY GÁBOR előbb egy igeikötőn keresztül mutatott példát az igeikötők kognitív szempontú leírására (2005), a magyar igének szentelt kötetében (2015) pedig már hosszabb fejezetben (69–96) írja le az igeikötős ige alkotta szerkezetek jelentésének megvalósulásait a langackeri trajektor-landmark kapcsolaton alapuló modell és HEINE referenciakeret elképzelését ötvözve.

A 90-es évektől sorra keletkező kolozsvári igeikötő-szakdolgozatok (KUTI 1997; IMRE 1999; PÁLL 1999; SZABÓ 2000; GOTHÁRD 2004) időben nemcsak a legelsőeknek tekinthetők, de SZILÁGYI N. SÁNDOR teoretikusi munkásságának köszönhetően a kognitív nyelvészet különféle irányzataival rokon, de egyéni, az iskolát meghatározó vonásokat is hordoznak. Mínthogy FAZAKAS EMESE és forrásai vállaltan követik SZILÁGYI N. SÁNDOR alapvetéseit (1996; 2002), a kötetben alkalmazott metódus megértéséhez foglaljuk össze a legszükségesebb gondolatokat, terminusokat! Kezdjük a nyelvi világ elemei között fennálló viszonyok egyikével, a térbeli viszonyoknak a fogalmával! Megtestesítői a statikus (KINT, BENT, RAJTA stb.) állapotok, amelyeknek a létrejötte és megszűnte dinamikus történés, következésképpen mozgássémával jeleníthető meg. A mozgás vízszont összekötődik az ÚT fogalmával, illetve a mozgás kiindulópontjával (K) és végpontjával (V). Ez a felosztás a langackeri rendszerben (1987) a source–path–goal hármashoz felel meg.

FAZAKAS elméleti kiindulópontja szerint az igekötő más grammatikai eszközök (határozóragok, névutók) mellett „a térstruktúrák alapvető és jellegzetes kifejezési eszköze” (27), és mindig mozgás, valamihez viszonyított elmozdulás jelenik meg” benne (i. h.). E sajátosságaiból – ahogy az előzményekként megnevezett írások is – ő az előbbieket, vagyis az igekötők által létrehozott térvizonyokat (BENT, KINT, RAJTA), ezek észlelési feltételeit állítja a középpontba a vizsgálatában, és nem az igekötők kifejezte dinamikus folyamatokat, az entitások (trajektorok) irányulását valamely végpont, landmark felé vagy éppen a kiinduló landmarkból a végcél megtestesítő landmark felé. Ez jól tetten érhető a PÁLL LÁSZLÓtól (1999) kölcsönzött táblázatban (29), ahol az S a stabil dolog, lényegében a mozgás megszűnte utáni állapot, az M a mobil, mozgó elem. Példákkal érzékeltetve: a *be*, *ki* igekötők számos konkrét és absztrakt BENT, KINT viszonyt képesek kialakítani a jelentésüktől, az M-től és természetesen a végállapotot megjelenítő S sajátosságaitól függően. Így elkülöníthetők szobaszerű/körszerű BENT helyek (szoba, város, vár, erdő, mező stb.), amelyek egy szemantikailag jól körülírható igecsoporttal megjeleníthetik a szobán forgó két viszonyt: *bemegy – kimegy*, *befut – kifut*, *kifordul – befordul*, *kitör – betör*. A test mint BENT hely többek között akkor jöhet létre, ha az élőlények testébe valamely nyíláson keresztül jut be vagy jut ki onnan a rendszerint élelemszerű M: *benyel*, *beszív*, *bekoppant*, *kiszármazik*, *kifúj* stb. (57–58), de megjeleníthető a BENT hely összegszerű, számszerű S-ok esetében úgyszintén: *beszámlál*, *beszámít*, *bevesz*, *beletud* (90). Az ügy mint vízszzerű BENT helyet a *beleárt*, *beleavatkozik*, *beleáll*, *belehajt*, *belelegyedik* stb. szemantikai csoport hozza létre. Az egyes BENT helyek elkülönítését nem kívánom kritika tárgyává tenni, már csak azért sem, mert PÁLL dolgozatát követi, legfeljebb két megjegyzést tennék. A létrehozott rendszer némely esetben túlzottan részletező, ebből következően a főkategóriákból sok-sok mellékkategória ágazik el, azok tovább osztódnak, többtagú decimális jelölésű típusokat létrehozva: az A.1.2.1.4. kód például alapjelentésében, a vízszzerű/edényszerű helyeken belül a szilárd halmazállapotú S-okkal mutatja be a *ki* és *be* igekötő kapcsolódásait (69). A szemantikailag közeli kategóriákat, többek között a B.1.12.1. jelű, A betegség mint vízszzerű BENT hely és a B.1.12.2., A baj mint vízszzerű BENT hely (138–139) alcsoportokat akár egyesíteni is lehetett volna, kiváltképpen, ha a hozzájuk rendelhető igekötős ígék nagyrészt fedik egymást. Ennél nagyobb zavart okozhat a könyv használatában a leírás vezérelvének meg-megbicsaklása, a definíciók eklektikussá válása: kezdetben szigorúan a BENT helyek határozzák meg a típusokat (szobaszerű/körszerű BENT helyek [31], a vár és város mint körszerű BENT hely [54]) stb., aztán felváltja őket az S, vagyis a mozgás megszűnte utáni állapot mint osztályozási ismérv: A S mint takarószerű BENT hely (79); A S mint síkszerű BENT hely (97). Elismerem, hogy nem volt mindig egyszerű feladat az igekötős ígék létrehozta S állapot megfogalmazása, ugyanakkor meg kell jegyezmem, hogy az érdekes, leleményes megoldások mellett születtek olyanok is, ahol az elemzések és a hozzájuk rendelt igekötős formák nincsenek teljes szinkronban. A S akadályszerű típust (85) példának okáért olyan ígék alkotják, ahol a „S egy **kiálló** dolog”. Ezt a szerző feltételezése szerint fordított BENT helyként érzékeljük, amibe „M *beleakadhat*, *belecsimpaszkodhat*, amiből M *kieshet*, *kiugorhat*, *kihullhat*...” (85). Az ide rendelt ígék olvasatomban nem egészen ezt jelentik ugyan, de mindenképpen derűs perceket okoznak: „1793: az aszszonyok *belé akadtanak* a’ Horvath Joseff Uram hajába”; 1847: „Édes Anyám ... bajoskodik Rozával, ki miolta Biri ... el ment erősen *belé csipeszkedett*”; 1800: „a süvegét *kivevé* a fejbül” (85). Előfordul az is, hogy az ige je-

lentésének parafrázisát olvashatjuk, hol az M-re, hol az S-re összpontosítva. Ez történik a síkszerű BENT helyek első alcsoportjánál, amit így azonosít: „A M eltakarhatja a S-t” (97). Az ide tartozó *bevon*, *befed*, *beborít* stb. kifejezte térviszonyt – a saját logikáját követve – valahogy így kellett volna megjelenítenie: a M és a S egy BENT viszonyt képeznek. Persze ismételten jelezni kell, hogy némelyik igecsoport jelentésének azonosítása nem lehetett egyszerű. Mert miképpen jellemezhető az M viselkedése és a cselekvés eredményeként létrejött stabil állapot a *beszáguld*, *belak*, *benyargal* igék esetében? A M nem takarja el a S-t (101) nem tekinthető a legszerencsésebb megoldásnak.

Az igék kifejezte térviszonyok szemantikai struktúrájának leírása az igekötők elsődleges irányjelentésénél működik leginkább (*befut* – *kifut*, *felmegy* – *lemegy*), a grammatikalizálódott (*megcsinál*, *megbolondul*, *elkészít*) vagy a grammatikalizációs folyamat alatt álló igekötőknél (*elhúzódik*, *elválik*, *eltemet*) viszont akadályokba ütközhet, mivel mozgásséma csak részben vagy egyáltalán nem rendelhető hozzájuk (lásd az imént idézett *belak* igét). Talán ez a felismerés is közrejátszhatott abban, hogy az *el*, *meg*, *viszsa* igekötők szemantikai szerkezetének leírásában (165–285) már nem a térviszonyok kapták a központi szerepet, hanem a szóban forgó igekötős igék jelentésbeli sajátosságai. A több funkcionálisan osztozkodó *el* és *meg* oppozíciójában az irányjelentését még részben megtartó *el*-t teszi meg viszonyítási alapnak FAZAKAS. Szerepeinek bemutatásában ANDOR ENIKŐ dolgozatára (1999) támaszkodik. A fejezet fő értékei közé tartozik, hogy gazdag és pontosan adatolt (évszámok, lelőhely) történeti anyaggal erősíti meg a két igekötő funkciómegoszlásáról szóló ismereteinket, feltárja, milyen helyviszony-változások eredményezhették az *el* igekötős változatok létrejöttét, magyarázatot ad a kétféle származékfajta jelentésváltozásaira (*megdől* – *eldől*, *elhanyatlik* – *meghanyatlik* [222]; *megapad* – *elapad*, *elfogyatkozik* – *megfogyatkozik* [224] stb. Az igekötő-rendszerünk fejlődését tekintve persze a legfontosabbak azok az igecsaládok, amelyekben nyomon követhető, hogy a grammatikalizálódott *meg* szerepét miképpen veszik át más, irányjelentésüket jobban megőrzött igekötők. A *meg* → *be* fejlődésre példák: *meg borít*, *meg van deszkázva*, *meg van vakolva*, *meg van zamántozva*, mai *beborít*, *bedeszkáz*, *bevakol* stb. (214). A *meg* → *meg/össze/be* átalakulás érhető tetten a *megelegyít*, *meg kormoz*, *habariak meg* és a mai megfelelőik, az *összelegyít*, *meghabar/összehabar*, *összekormoz/bekormoz* alakokban (215). FAZAKAS a saját célkitűzését szem előtt tartva pontosan regisztrálja az éppen aktuális funkcióváltásokat, de a velük összefüggő szemléletbeli változásokat csak a későbbiekben taglalt értékdimenziókkal összefüggésbe hozható kifejezéseknél tárja fel a legteljesebben.

A kognitív megközelítés az *el* és *meg* esetében az igék csoportosításában érhető leginkább tetten. Egyik fő típusuknak azokat az igéket tartja a szerző, amelyekben az ÚT séma kezdőpontja (K) kerül előtérbe, a másiknak pedig azokat, amelyekben a végpontja (V). Itt hiányolom azt a megjegyzést, hogy a K vagy V előtérbe állítása ugyanazokkal az igékkel is történhet, mivel e két igekötőnél leginkább az argumentumuk határozza meg besorolásukat (*menj el innen*: K – *menj el a városba*: V). A K és V pontok absztrakt voltából adódóan a homogén csoportok kialakításába itt is szemantikai tényezőket kellett bevonni, ezért elnevezésük, leírásuk szükségszerűen eklektikus lett. Illusztrálásképp néhány kategóriájuk: A1. K kerül előtérbe (*eltávozik*, *elmelegy*); A2. V kerül előtérbe (*elfut*, *elnyargal*); A3. a mozgás egy S-hez viszonyítva történik (*elmelegy*, *elüget*); A4. több V-t tartalmazó kifejezések (*elfolyik*, *elárad*); A5. az egység megbomlására, illetve megteremtésére utaló kifejezések (*elaprozódik*, *meghasogat*); A6. a M megszűnik az A-hoz tartozni, illetve M kezd hozzátartozni

az A-hoz (*elnyer, elfoglal*); A14. Valaki életkörülményeinek a biztosítására utaló kifejezések: *eltart, ellát*. (Az A a cselekvés, történés aktív résztvevőjének, az aktornak a rövidítése.)

A VISSZA helyviszony előtérbe helyezése, valamint összekapcsolása az előbbi két igeikötővel FAZAKAS EMESE koncepciójának szerves része. A *meg* és *vissza* szemantikai összekötését az a meggyőződése diktálta, hogy az utóbbi átveszi előbbi használati körét (166). Az általa összegyűjtött anyag azonban nem támasztja alá ezt a feltételezését. Az igeikötő egy igen szűk körben természetesen beszélhetünk a két igeikötő részleges felcserélhetőségéről (*megriad – visszariad, megérkezik – visszaérkezik, megtér – visszatér, megfordul – visszafordul* stb.), de a *meg*-es alakok szívós jelenléte éppen annak bizonyítéka, hogy a két igeikötő jelentésmegkülönböztető szereppel bír. A VISSZA helyviszony és legfőbb kifejezője, a *vissza* igeikötő termékeny volta miatt kerülhetett az irányjelölő *el* társaságába. Produktív voltát többször is kiemeli: „szinte bármikor használhatjuk, amikor valamely elmozdulásnak az ellentétes irányba fordulását jelöljük” (166); „A *vissza* ... valójában minden viszonyban az ellentétét viselkedik, hiszen prototipikusan bármely mozgás visszafordítását jelöli” (389). Feltételezésem szerint az előbbi állítások érvényességét több szemantikai megkötés szorítja határok közé: *bejárja a vidéket* ↔ **visszajárja a vidéket*.

Az EL–MEG–VISSZA kapcsolódása az értékdimenziókhoz című alfejezet (244–286) a három igeikötő nem klasszikus mozgássémára épülő funkcióit veszi sorra a Kolozsvári Kognitív Iskola értékdimenzió fogalmára építve. A kognitív nyelvészetben meghatározó szerepet játszó metaforák bevonása az irányjelölő igeikötők szemantikájának leírásába szintén nem kíván bővebb bizonyítást. FAZAKAS és az általa követett szerzők is építenek mind a tértmetaforákra, mind az ontológiai, azaz a tárgyról, a testünkről szóló tudásunkból táplálkozó metaforákra. SZILÁGYI N. SÁNDOR (1996) szerint értékdimenzióról akkor van szó, ha az átvitt jelentésű kifejezéseket nem lehet tér- vagy ontológiai metaforákhoz rendelni, és ha nincsenek mögöttük megtapasztalható, érzékelhető dolgok adta sémák. Az értékjelentésű szavak nála asszociációszerűen kapcsolódnak egymáshoz (pozitív a pozitívhoz, negatív a negatívhoz). Azt, hogy egyes értékek miért egyik vagy másik térbeli pólus mentén helyezkednek el, szerinte nehéz megmagyarázni, de erős kulturális determináltságot feltételez mögöttük. Néhány példa: PASSZÍV: TÁVOL (*elalél, elálmosodik*), GYENGESÉG: TÁVOL (*elbágyad, elgyengül*). Megjegyzem, LAKOFF ÉS JOHNSON is hangsúlyozzák az ilyen jellegű metaforák kulturális, sőt szubkulturális kötöttségeit (1980: 22–25), de ők elsődlegesen térbeli tapasztalásokat kapcsolnak hozzájuk (14–17). A két-féle fogalomértelmezés közötti választás nem tárgya dolgozatomnak, azt viszont jelzem, hogy ez az alfejezet (244–286) a legkoherensebb, legletisztultabb része a munkának.

Az igeikötők, igeikötőszerű elemek egyik sajátja, hogy a történeti fejlődés (és tegyük hozzá a grammatikalizáció) eltérő fokán állnak az egyes nyelvekben. A magyar igeikötő-állományra vonatkoztatva kiváltképpen igaznak tűnik ez a gondolat, hiszen van olyan tagja, amely eljutott a teljes szemantikai kiüresedésig (*meg*), míg mások a folyamat eltérő fázisaiban vannak, vagyis egy, a tagjait érintő hatásoktól is függő, de azok kölcsönös viszonya által is befolyásolt, változó, alakuló szemantikai rendszert alkotnak. Aki valamelyest is foglalkozott velük, egyetért azzal a megállapítással, hogy többarcúságuk, bonyolult összefüggéseik miatt szakirodalmuk teljes megismerése teljesíthetetlen feladatnak tűnik. A jelen munka pontosan meghatározott céljából nem következik, hogy foglalkozzon a prefixumok felvetette valamennyi kérdéssel, így nem teszem szóvá, hogy szigorúan csak a koncepciójába illő szakirodalomra utal. Egyetlen esetben viszont hasznos, sőt kívánatos

lett volna a témával foglalkozó írások és a saját eredmények összevetése. Ez pedig az igeekötők szerepe az aspektus kifejezésében. FAZAKAS többször szól az igeekötők aspektusjelölő, befejezettséget kifejező szerepéről: „Az adatokból is kitetszik, hogy a *meg* inkább az aspektus képzésére alkalmas már a korai századokban is, legtöbbször a befejezettséget jelöli” (214). Hogy pontosan mit is ért a fogalmon, arra Az aspektus jelölésével kapcsolatos kifejezések alfejezet bevezető részéből kapunk választ: „... az aspektus, illetve a cselekvés fázisainak függvényében három dologról beszélhetünk itt: a cselekvés kezdetére, a cselekvés végére és a cselekvés egészére utaló kifejezések” (228). A kezdetre utaló, időbeli lefolyásukat tekintve punktuális alakoknál (*megmozdul, elkezdődik – megkezdődik*) a perfektíváló igeekötő feleslegesnek tűnő kapcsolódása hívta fel magára a szakirodalom figyelmét (KIEFER 2006; É. KISS 2004). A „cselekvés, történés végére utaló kifejezések” (*elkészít – megkészít, megszűnik, megteljesít*) perfektivitással való azonosítása nem mond ellent a fogalmat a cselekvések, történések, céljának, végpontjának elérésével azonosító felfogásoknak, így a több tucat történeti példa hasznos adalékokkal szolgál a ma kutatójának. Még akkor is, ha szelektálnia kell őket, ugyanis vannak köztük olyanok, amelyeknek az igeekötő a szemléleti aspektusát változtatja meg (*emészt – megemészt, eszik – megeszik, csendesedik – elcsendesedik*), vagyis az imperfektív alapigés szerkezetből perfektívot hoz létre, de olyanok is, ahol a prefixum a lexikális aspektusképzés eszköze, ami azt jelenti, hogy az ige vagy nem létezik az igeekötője nélkül (*megvalósít*), vagy megvan ugyan az alapige, de az igeekötős változata új jelentést hoz létre: *meglesz, megalszik, megesik* (230). Az utóbbiak lexikai aspektusukat tekintve eredményigék (VENDLER 1957).

Nehéz ellenben egyeztetni a perfektivitásról szóló ismereteinkkel a perfektivitás harmadik megnyilvánulásának tartott típust, amikor is a kifejezések „már nemcsak a mozgás kezdetére vagy végére irányítják a figyelmet, hanem az egészére” (235). Az ANDOR-idezet alapján valószínűleg a patient útvonalként érintő duratív cselekedetetről lehet szó (lásd TENNY 1994): „Itt az *el valahonnan... valahova* sémára épülő szerkezetekkel van dolgunk, csakhogy itt a távolodás **K**-tól és a közeledés **V**-hez nem jelenik meg expliciten a nyelvi közlésekben, de egy kis erőfeszítéssel explicitté tehetjük akkor, ha ki szeretnénk hangsúlyozni azt, hogy valamely cselekvést az első mozzanattól az utolsóig megtettük” (235). A leírtak tipikus megjelenítőjének az *Elokvastam a könyvet az elejétől a végéig / Elokvastam a könyvet* mondatok igéit tartja. Sajnos a példák közé itt is kerültek nem ide illő alakok: *eligazgat – megigazgat, megsétál(ja) magát*.

Ha a kötet erényeit kell sorra vennünk, először is azt kell kiemelnünk, hogy nagy mennyiségű, igen hasznos, pontos történeti korpussszal szolgál az igeekötőket kutatóknak, közelít-sék meg a témát bármely szempontból. Az aprólékos, kellő alázattal végzett filológiai munka nem mindennapi, becsülendő teljesítmény. Emellett az összegyűjtött anyag – köszönhetően a névtelen írók, jegyzők, kiváló szótárírók, nyelvészek munkájának (akik közül hadd emeljem ki SZABÓ T. ATTILÁT) – élvezetes, gazdag kultúrtörténeti olvasmányá is szervül, bizonyítva az elmúlt századok nyelvének képi gazdagságát, stilisztikai sokszínűségét.

Hivatkozott irodalom

- ANDOR ENIKŐ 1999. *Az EL viszony jelentésszerkezete a magyar nyelvben*. Egyetemi szakdolgozat, kézirat. Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár.
- CUYCKENS, HUBERT – DIRVEN, RENÉ – TAYLOR, JOHN R. 2003. *Cognitive approaches to lexical semantics*. Mouton de Gruyter, Berlin – New York.

- DEWELL, ROBERT B. 2015. *Semantics of German Verb Prefixes*. John Benjamin, Amsterdam–Philadelphía.
- DIVJAK, DAGMAR – KOCHAŃSKA, AGATA 2007. *Cognitive Path into the Slavic Domain*. Mouton de Gruyter, Berlin – New York.
- FAZAKAS EMESE 2014. Az *át*, *keresztül* és a *körül* szemantikai érintkezései és különbségei az erdélyi régiségben. In: FAZAKAS EMESE – JUHÁSZ DEZSŐ – T. SZABÓ CSILLA – TERBE ÉRIKA – ZSEMLYEI BORBÁLA szerk., *Tér, idő, társadalom és kultúra metszéspontjai a magyar nyelvben. A 7. Nemzetközi Hungarológiai Konferencia két szimpóziumának előadásai*. ELTE Magyar Nyelvtörténeti, Szociolingvisztikai Dialektológiai Tanszék – Nemzetközi Magyarstudományi Társaság, Budapest–Köszvár. 22–35.
- FAZAKAS EMESE 2007. *A fel, le, és alá igekötők használati köre a kései ómagyar kortól napjainkig*. Erdélyi Múzeum Egyesület, Köszvár.
- FAZAKAS EMESE 2014. AZ ÖSSZE és SZÉT viszony szemantikai struktúrájának történeti vizsgálata. In: DOBI EDIT – DOMONKOSI ÁGNES – PETHŐ JÓZSEF szerk., *Stílusról, nyelvről – sokszíni*. Szikszainé Nagy Irma 70. születésnapjára. Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Intézetének Kiadványai, Debrecen. 90–102.
- GOTHÁRD KLÁRA 2004. *Az össze és szét igekötők a magyar mint idegen nyelv tanításában*. Egyetemi szakdolgozat, kézirat. Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Köszvár.
- IMRE ATTILA 1999. *Az ÁT viszony jelentésszerkezete a magyar nyelvben*. Egyetemi szakdolgozat, kézirat. Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Köszvár.
- JANDA, LAURA A. 1988. The mapping of elements of cognitive space onto grammatical relations: an example from Russian verbal prefixation. In: BRYGIDA RUDZKA-OSTYN ed., *Topics in cognitive linguistics*. John Benjamins, Amsterdam–Philadelphía. 327–343.
- KIEFER FERENC 2006. *Aspektus és akciómínőség különös tekintettel a magyar nyelvre*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- É. KISS KATALIN 2004. Egy igekötő-elmélet vázlatja. *Magyar Nyelv* 100: 15–42.
- KUTI NOÉMI 1997. *A BENNE viszony szemantikája az angol nyelvben*. Egyetemi szakdolgozat, kézirat. Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Köszvár.
- LAKOFF, GEORGE – JOHNSON, MARK 1980. *Metaphors We Live by*. University of Chicago, Chicago.
- LANGACKER, RONALD W. 1987. *Foundations of Cognitive Grammar. Volume II. Descriptive Application*. Stanford University Press, Stanford, California.
- PÁLL LÁSZLÓ 1999. *A BENNE viszony jelentésszerkezete a magyar nyelvben*. Egyetemi szakdolgozat, kézirat. Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Köszvár.
- RUDZKA-OSTYN, BRYGIDA 1985. Metaphoric Processes in Word Formation. The case of prefixed verbs. In: WOLF PAPROTTÉ – RENÉ DIRVEN eds., *The ubiquity of metaphor*. John Benjamins, Amsterdam–Philadelphía.
- SZABÓ CSILLA 2000. *Az össze és szét igekötők kognitív struktúrája magyar – német összehasonlításban*. Egyetemi szakdolgozat, kézirat. Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Köszvár.
- SZILÁGYI N. SÁNDOR 1996. *Hogyan teremtünk világot?* Erdélyi Tankönyvtanács, Köszvár.
- SZILÁGYI N. SÁNDOR 2002. *A kognitív nyelvészet köszvári iskolája*. Kézirat. Elhangzott A Magyar Tudomány Napja Erdélyben című konferencián. (2002. november 22–23.)
- SZILI KATALIN 2003. A *ki* igekötő jelentésváltozásai. *Magyar Nyelv*. 99: 163–188.
- SZILI KATALIN 2005a. A *be* igekötő jelentésváltozásai 1. *Magyar Nyelvőr* 129: 151–164.
- SZILI KATALIN 2005b. A *be* igekötő jelentésváltozásai 2. *Magyar Nyelvőr* 129: 282–299.
- SZILI KATALIN 2007. Beleöntsem a bort a pohárba, avagy beöntsem? A *bele* igekötő jelentésszerkezetéről. *Magyar Nyelv* 103: 163–178.
- SZILI KATALIN 2009. A *fel, le* és egyéb igekötős igék formai-szemantikai viszonyának kérdéséhez. *Magyar Nyelv* 105: 175–188.
- TENNY, CAROL 1994. Aspectual Roles and the Syntax-Semantics Interface.

- TOLCSVAI NAGY GÁBOR 2005. Kognitív jelentéstani vázlat az igekötős igéről. *Magyar Nyelv* 101: 27–43.
- TOLCSVAI NAGY GÁBOR 2015. *Az ige a magyar nyelvben. Funkcionális elemzés*. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- VENDLER ZENO 1957. Verbs and times. *Philosophical Review* 56: 143–160.
- VIIMARANTA, JOHANNA 2014. The Russian prefix pod- from the viewpoint of lexical concepts. *Language and Cognition*. 1–30.

SZILI KATALIN

Eötvös Loránd Tudományegyetem

Farkas Tamás – Slíz Mariann szerk., Magyar névkutatás a 21. század elején

Magyar Nyelvtudományi Társaság – ELTE Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézet,
Budapest, 2015. 280 lap

1. „Egy-egy tudományszak művelői időről időre szükségét látják annak, hogy tudományterületük addig elért legjelentősebb eredményeit összegezzék, és egyúttal azokat a kutatási irányvonalakat, feladatokat is kijelöljék, amelyek a további előrelépés lehetőségeit biztosíthatják.” (vö. TÓTH V. 165). Ehhez jó apropót nyújthat egy-egy emblematisus kutató születésének évfordulója, máskor szomorú esemény, egy iskolateremtő tudós halála készíti hasonló számvetésre a szakma képviselőit. A közelmúltban elhunyt Hajdú Mihály emlékére ajánlott Magyar névkutatás a 21. század elején című tanulmánykötet az utóbbi két-három évtized eredményeire fókuszálva igyekszik átfogó képet adni a névtan jelen helyzetéről és feladatairól. A kötet szerkesztői ugyanakkor nem csupán a szűkebb szakértői kör igényeit szem előtt tartva állították egybe a kiadványt, hanem igyekeztek a nyelvészet és más érintkező tudományterületek számára is jól hasznosítható kézikönyvet készíteni, amely emellett a nevek iránt érdeklődő szélesebb közönség számára is iránymutatóul szolgálhat. Ennek megfelelően a kiadványt a nyomtatott formátum mellett elektronikusan is szabadon hozzáférhetővé tették (mek.oszk.hu/14700/14775/14775.pdf).

2. A kötet szerkezete, fejezetei jól tükrözik a mai magyar névtudomány fő kutatási irányait, területeit. Az első nagy egység (A névtan mint tudományos diszciplína, 11–22) egy a névkutatás tudományosságon belüli helyzetével foglalkozó tanulmánnyal indul. HOFFMANN ISTVÁN szerint az „onomasztika diszciplináris önállóságát meghatározni, tudományközi helyét kijelölni egzakt módon, definitív eljárással aligha lehet”, a tudományágak helyét ugyanis a tudományos konszenzus alakítja (11). Ezért, bár a múlt század közepétől egyre nagyobb teret hódított – a névtan segédtudományként való felfogása helyett – a tudományterület önállóságának, diszciplináris különállásának gondolata, véleménye szerint sokkal inkább BENKŐ LORÁND felfogásával érthetünk egyet, mely szerint a tulajdonnevek is nyelvi elemek, s mint ilyenek elsősorban a nyelvtudomány eszközeivel vizsgálhatók, noha a nevek problematikájának felfejtéséhez nyilvánvalóan más tudományágak ismeretanyagára is szükség van. HOFFMANN ISTVÁN ugyanakkor azt is hangsúlyozza, hogy a névkutatás helyének kijelölésekor meghatározó az a tudományelméleti alap, amelyből kiindulunk. A magyar névkutatás lényegében a kezdetektől a funkcionális szemléletű nyelvvizsgálatot alkalmazza,